

Cafer Qurtseitov

NOĞAY VE AZRAİL MASALI

Bir zamanda, bizden evel keçip ketken künlerde,
Bay-mırzalar üküm sürgen ziynetlengen yerlerde,

Dört tarafi qulan çöllər, çeçeklengen toğaylar,
Bu çöllerniñ saibine ırğat cürgen noğaylar.

Törelerge belin bükken orta yaşlı bir aqay,
Bu dünyada ömür körmey, aş – arpa qalaqay.

Yoqsullıqniñ sebebinden tutqan işi cönemey,
Tañrı körüp çekişkenin “qulum sen de cür” demey,

O, özünce bu belâğa bir çareler qıdırı,
Gece-kündüz pek oylanıp, nice astar sıdırı.

Ömür keçe, ayaq basa o qırcıman çağına,
Incına ve kederlene samayların ağına.

Qorantada ösip kele eki oğlan, eki qız,
Apayçığı emeksever, şanlı güzel Gülsündüz.

Erketayı – küçükleri terek turıp adımlay,
Tonğuşları – büyük oğlan, ev çağına yaqınlay.

Evlâdını ev yapmaqni tüşüneler ekisi,
Cartı evçik, bir qat urba – baylığniñ episi.

Barlıq yoqtır, olğanı tek qaşqa başlı bir qoyçıq,
Bu aliñnen devrilmege oylan da baq bir oyçıq!

Qarı-qoca raatsızlanıp ep muşavre eteler,
Soñ ekevi söz birleşip bir qararğa keleler.

Qoca dey ki: – Qopqa ketti, yibereyik yipin de,
Bu işlerniñ hayırı da belki olur tübünde.

Birden başlap sayıp kelsek, doqsan doquz yüz ola,
Alla “cürsün qulum” dese, eksikliğini tez tola.

Şu qoyçıqni yahşılıqqa adap qurban çalayıq,
Qomşularğa, halqqa berip, savabını alayıq.

Terisini mollaqayniñ qarısına cabayıq,
Başını da aşatmağa lâyıq adam tabayıq.

Qarı razı (qocasınıñ qararına ne deyecek),
Özü bile, qoca ep bir degeninday etecek.

Soyıp soñki qoyçığıñı cemaatqa ver ete,
Ocaq yaqıp qazan asa, tezek-qoray tütete.

Etke toyıp dua ete keçkenlerge, dost-eşke,
Soñ belsene lâyıq adam qıdırmağa bu işke.

Qurban başın qoyıp eski bir yamavlı çuvalğa,
Artıq hatri pek hoş olıp, pek quvanıp bu alğa,

Öz yüküni arqalanıp “bismillâ”nen yol başlay,
Niyetinen kete-kete, ep artına yol taşlay.

Bir köyçikke yaqlaşqanda baqa etraf-erekke,
Közü tüşe oña qarşı keleyatqan erkekke.

Körüşeler yol üstünde, selâm-kelâm taşlaylar,
Bir-biriniñ al-evalın soramağa başlaylar.

Bu aqayniñ sıfatına köz qıyıqtan köz taşlap.
Dey özüniñ meramından oñaytinen söz başlap:

– Mına, inim, qurban çaldım birden bir tek qoyçığıñı,
Adalğan aq niyetimni aytaman men, soyçığıñı.

Efendige yolladım men qurbanımniñ terisin.
Cemaatqa üleştim qalğan etniñ episin.

Çuvalımda ağır yüküm – qurban başı bu, kadâm,
Aşatmağa qıdıraman adaletli bir adam.

– Men bu köyde endi çoqtan mazinlikni kütemen,
Molla yoq da (ne farqı bar) mollalıq da etemen.

Zametlenme, tapalmazsıñ menden daa munasip,
Bu baş mençün özü kelgen, pek lâyıqlı ve nasip.

– Mazinlerni bilem, daim molla yırın yırlaylar,
Aqsızlıqniñ avasını birge çalıp oynaylar.

Menim saña aşatmaqçün niyetlengen malım yoq,
Sendaylardan ömürimde boğurdaqtan qarnım toq.

Şaytip köyniñ bu mazini noğayğa iç kelişmey,
Kene kete, adaletni aqsızlıqqa deñişmey.

Yalı boyu boylap kete, bir gecelep, bir künlep,
Deñizdeki dalğalarınñ şuvuldısın ep diñlep.

Çöllər, qırlar arasında adaletli qıdıra,
Talmay kete, küç yollarda tabanların sıdıra.

Derelerden, çölden öte, köy artından köy keçe,

Nice-nice yerler köre, özenlerden suv içe.

Mazin kibi yüzüzlerge yolda daa rastkele,
Açuvlana, azabından yip boğazğa tirele.

Bir kün baqsa – keñ ufuqta bir minare körüne.
“İstegenim taptım”, – diye ayaqları sürüne.

Pek abadan kök camili büyük köyniñ çetinde
Rastketire bir adamnı orta yolnıñ üstünde.

Başta sarıq, cübbe kiygen, qara mıyıq, saqallı,
“Endi taptım qıdırğanım” belley onı çuvallı.

Saqallinen körüşken soñ, al-evaldan söz başlay,
O da onıñ arqasında çuvalına köz taşlay,

Dey: – Bu yüknen qaydan kele, qay tarafqa ketesiñ?
Bizim köyge kelüviñnen nasıl maqsat kütesiñ?

Noğay qoyıp çuvalını cübbeliniñ ögüne,
Yaş mazinge aytqanıday ayta baqıp közüne.

– Mina, qartım, qurban çaldım birden bir tek qoyumnı,
Adalğan aq niyetimni, aytaman men oyumnı.

Efendige yolladım men qurbanımniñ terisin,
Cemaatqa üleştim qalğan etniñ episin.

Çuvalımda yüküm, işte, şu qurbanniñ başıdır,
Adaletli adam tapsam, bu baş onıñ aşıdır. –

Saqallınıñ közlerinde peyda ola qığılçım.
“Qaçırmam!”, – dep tutmaq istey “qismetiniñ” bir ucun.

Qurban başın özü almaq istegine qatıla,
Özüniñ kim olğanını añlatmağa ıntıla.

– Bu ortanıñ köylerinde namı ketken mollaman,
Şeriatnıñ yolun quvğan müslimlerde allaman.

Qızıl qaplı kitabımnı bir teşkerip qarayıq,
Mına körçi ne yazılğan, bu yerçigin alayıq;

“İnnel sacaq, innel bacaq, qurban kimniñ olacaq?
Baş, terisi – bular epsi mollaqayğa qalacaq”.

– Bilemen men mollaları, baylar yırın yırlaysız,
Carlıların, faqırlarını istegenday horlaysız.

Sizlerde de aqiqat yoq, doğrulardan tuvulsız,
Qurban başı sizge de yoq, lâyıq zatı tuvulsız.

Yolcu yolun devam ete ep ileri ketmekçün,
Soñ şeerde qonıp qalıp maqsadına yetmekçün.

Lâkin ğarip anda da bir lâyıĝını tapalmay,
Şuniñ içün yer tapsa da, iç de raat yatalmay.

Tav boyuna, qırlar taraf qıbla betke oñlana,
Ömürinde bu ülkeni ilki kere dolana.

Dere, töpe, cılğalardan, bayırlardan yol keçe,
Murat Hoca çoqrağından toqtap salqın suv içe.

Qarabiyniñ taldasına kün qonmağa engende,
Zamet çekken bedeninde yorğunlıqını sezgende,

Mecbur ola yatmağa o büllür çoqraq qarşında,
Alevlenip talğın-talğın yanğan otnıñ başında.

Etrafında qırlı caplar qarangığa kömüle,
Serin baar gecesiniñ salqınlığı sezile.

Çuvalına başın qoyıp, alsızlıqtan serilip,
Canbaşına bir aylanıp, bir uzanıp kerilip,

Çırçırlarnıñ cırıldeşqan ezgisine diñlene,
Ara-sıra tütün yutıp, yuqusırap eglene.

Sabaleyin erte tañda yolun devam etkende,
Qıbla yaqtan saar yeli talğın-talğın eskende,

Biñ bir naznen tatlı-tatlı betin sipap keçkende,
Ot-ölenler kümüş çıqtan şerbet suvu içkende,

Kiyik tolu, qurt-böcekli yeşil orman içinden,
Qırlı yollar, aylanmalar, endeklerniñ çetinden,

Bu diyarnıñ dülberligin köre-köre ketkende,
Namlı Şaytan cılğasınıñ ortasına yetkende,

Rastkelişe cayav ketken bir qılıçlı yolcunen,
Kökrek basıp ürmet ile selâmlaşa onıñnen.

Ne yapsın o, tesadüfke qalğan onıñ minneti,
Körgenlerin birer-birer tarif etip diñlete.

Qılıçlığa dey: – Birader, sen kimlerden olasıñ?
Böyle erte aşığışman cayav qayda barasıñ?

– Bil ki, insan, qorqunçlı Azrail bu menimdir!
İnsanlarğa ecel berip, canın alğan menimdir.

Qartnı-yaşnı qarpız dayın çertip, saylap alaman,
Keskin şemşer qılıçımnen ekin kibi çalaman.

Bu dünyaya, haberin bar, kimse direk olmaycaq,
Kim olsa da, ahır benim qılıçıma oğraycaq.

Şunin için ihtiyat ol, qılıçıma oğrama,
Bütün maqsat, niyetlerin kül-çay etip doğrama!

– Aytqanların pek aqiqat, aytqanıñdan bilemen,
Çuvalımda qurban başın saña lâyıq köremen.

Mümkün degil, senden başqa lâyığın tapmadım,
Niceleri rastkelse de, iç yaltaqlıq yapmadım.

Çoqtan belli, yoqtır sende som altınğa satılmaq,
Birin başlap, birin taşlap, başqasına arılmaq.

Can alıcı sensin ebet, budır senin hizmetin,
Er kes özü bilmek kerek yapqan işin qıymetin.

– Men de seni bilem, – dedi Azrail bu adamğa,
Safdilligin körgenden soñ, keldi oña yardımğa.

Dedi: – Ömür boyu horluq, aqsızlıqta yaşadıñ,
Taqdiriñe tabi olup, elâl ötmek aşadıñ.

Ev-barq oldıñ, buralmadıñ ayatın oñuna,
Cüyrüklernin tüzgünini alalmadıñ qoluña.

Doğru qıymet keskeniñçün benim yapqan işime,
Men de saña köstereyim adaletli küçümü.

Bu künden soñ bahşış etip bir mücize bereyim,
Memlekette belli tabip ol sen, qana köreyim.

Sen qarağan hastaların yaqınına men barmam,
Vaqtınca iç birinin cançığına toqunmam.

Endiden soñ sen tabipsin, ilâclarnı özüñ yap,
Eñ gerekli ot-ölenler, çeçeklerni izlep tap.

Bu qırlarnın caplarında, çayırlarnın içinde,
Pek şifalı otlar öse, qayalarnın túbünde.

Baar sayn melevşeler, aqbardaqlar açqanda,
Lâle, güller er tarafqa mis qoqular saçqanda,

Er yıl kelip bu yerlerden ot-ölenler cıyıp al,
Mına şimdi meşgul olup bir qaç künler mında qal.

Er baarde qayta kelip qatmer güller cıyarsın,

Açılmağan göncelerden ilâc yapıp qoyarsıñ.

Bir tahtağa qalın iri ariflernen yazıp qoy,
Şu ilânnı ev aldında köçürmege asıp qoy:

“Men tabibim – Acıarif Musa oğlu İbrahim.
Türlü dertke oğrağannı devalayım er daim”.

Bil, sözümnı iç bir vaqıt eki kere aytmadım,
İşimde de kerı dönip yarı yoldan qaytmadım.

Nebbet kelse, seni yoqlap eviñe de barırım,
Hatır saymay, dost da demey o dünyağa alırım.

Bu arada toqtalmadan pek davranıp işiñ yap,
Endiden soñ devirilmege bu ayatta yoluñ tap...

Böyle kelâm-subetten soñ baqıp qarşı-qarşığa,
Savlıqlaşıp ekisi de işlerine aşıqa.

Bizim noğay çeçek cıydı tırmaşıp tik qırlarğa,
Çuval toldı ilâc için eñ gerekli otlarğa.

Azırlanıp yolğa çıqa endi evge qaytmağa,
Pek aşıqa olğan alnı apayına aytmağa.

Yetip köyge qorantanen, köydeşlernen körüşe,
“Tabip olıp keldim!”, – diye cemaatnen erişe.

Añlatmaqçün köydeşlerge mücizeviy bu alnı,
Köçürmege asıp qoya balabanca ilânnı.

Soñ kirişe bilek tirep devalamaq işine,
Keyfsiz hasta köydeşleri tüşe onıñ peşine.

İşler kete ekimligi bu yerlerde tanıla,
Adı tilde destan olıp, uzaqlarğa cayıla.

At-arbanen, cayav-calpı ep hastalar keleler,
Tüp Tarhanlı İbraimni Orda-Qırda bileler.

Hastalarını keçire o çeçeklerniñ buvundan,
“Zemzem” diye içire o tuzlu Azav suvundan.

İlâclarnı yapıp bere sorap ince yaşmalar,
Töşeginden külip tura turalmağan hastalar.

Azrail de birevçigin yaqın kelip qaramay,
Aseletten özü körmey, köyge asıl oğramay.

Bazıları devalanıp bir qaç künlər tutula,
Şaytip bütün hastaları Azrailden qurtula.

Savulğanlar sevip-sayıp, can-yürekten alğışlay,
“Canımni sen qurtardıñ”, – dep nice şeyler bağışlay.

Birev onıñ yolun keçmey, yapalmaylar iç keder.
Er bir yerde sayğı-ürmet, ekim için törde yer.

Azrailniñ yardımınen tabiplikni devire,
Cemaatqa, insanlarğa zarur fayda ketire.

Duyulmadan künler kete, tatlı yıllar tez öte,
Evlâtlarğa o yıl sayın nevbet ile toy ete.

Toy çalmağa çağırıla eñ aytuvlı ustalar,
Namı ketken İbraimni yaşatalar hastalar.

Nevbet ile oğlan-qızlar birer-birer ev olıp,
Mal-mülküne azbar tolıp, eşyalarğa ev tolıp,

“Bu borcumdan qurtuldım”, – dep endi şükür etkende,
Torunlarınñ tonguçları bu dünyağa kelgende,

Ekim birden hastalana, top töşekke yıqıla,
Qorqusından pek şaşmalay, qolğa qalıp saqıla.

Yorğun teni aevlene, suvuy, üşüy, qaltıray,
“Anav erif kele!”, – diye til tutula, abdıray.

Azrailniñ nevbet tutup kelegeci esinde,
Yuqu kirse közlerine, köre onı tüşünde.

Soraştırı Azrailniñ ev aldından keçkenin,
Zorlansa da, biri aytmay bu yerlerde körgeñin.

Hastalığı tamaminen eki afta sürgen soñ,
Yavaş-yavaş oñğa qarap içine can kirgen soñ.

Yengilleşip bir kün saba yuqusından uyana,
Közün açıp, külümsirep yastığına tayana.

Azrailniñ yaqın kelip ketkenine inana,
“Bu seferi meni almay keçti”, – dep pek quvana.

Quvanalar qart ekimniñ savlığına köydeşler,
Gülsündüzi, oğlan-qızlar, kelin-kiyev, dost-eşler.

Tayağını qaviy tutup saqlıq ile adımlay,
Öz işini devam ete, kene halqını devalay.

Fuqareden aqça almay, tek qazana savabın,
“Evaluñdan pek añlayman”, – dep qaytara cevabın.

Yapqan elâl emegiçün aqqın aqlay bay-barlı,
Uzaqlardan selâm yollay Adil mırza Çoñğarlı.

Alicenap müim işler yapıp daa çoq künler,
Özlüğinden qadirlenip esaplana ep künler.

Yaraşalar kelin-kiyev taqdirlengen orunlar,
Yıldan yılğa artıp tura oğlan-qızlar – torunlar.

Yaş esabı altmış keçip, yetmişlerge kirgende,
Qartlığını endi sezip saqal-mıyıq körgende,

Azırlana hoş baarde Tav boyuna ketmege,
Aqılına iç de kelmey “bu soñkidir” demege.

Apansızdan yapışqan dert soramayıp kerekni,
Aman bermey içten bura, düküldete yürekni.

Töşeginde tasalanıp azabından turalmay,
Kâde-kâde közleri de etrafını körälmey.

Hatırlay o Cansarayğa Şerfe abayğa barğanın,
Qırlarından çeçek cıyıp qonaq olıp qalğanın,

Nice ağır hastalarını töşeginden tursatıp,
Mañlayından tökeyatqan ecel terin toqtatıp,

Ğarez ölüm pancasından qurtarıp can bergenin,
İqtidarı yetken qadar tek yahşılıq etkenin.

Ah, ne ağır çeçeklengen bu baarden ketmege!
Tatlı cavnı teslim etip, dünyanı terk etmege!

Özü yapqan ilâcları bermey oña bir fayda,
Hastalığı turmay arta, küç deviri – o qayda!

Közyaş tökip oylanalar oğlan-qızlar, torunlar.
Qartbasın tizlerinde erkelengen tosunlar.

Künden künge alsızlana, şefaati coyula,
Yüz sarara, etten tüşe, yanaqları oyula.

Idırına töşeginden özü turıp ketmege,
Al lâleli çölllerini toya-toya kezmege.

İstey sevgen deñiziniñ dalğaların körmege,
Savlıqlaşıp, turğan ana-toprağını öpmege.

İstey çölde diñlemege boztorğaylar yırını,
Qayta-qayta aytmaq istey yüreginde sırını.

Keçken ömür, hastaları köz ögünde canlana,

Ecel yetken, amma kene öz halqını oylana.

Böyle müşkül telçelengen acınıqlı alında,
Künden küнге es-taqaı qalmağanda qolunda,

Qorantanen subetleşip bir çareler tüşüne,
Keder etmek istey endi Azrailniñ işine.

Niyetlene yatqan yerin birden artqa burmağa,
Keleyatqan Azrailge ters aylanıp turmağa.

Beklenmezden erte tañda ortalıqını duv etip,
Azrail de sürip kire qılıçını süyretip.

Bizim noğay bir intıla töşeginden uçmağa,
Özün dostu Azrailden ters aylanıp qaçmağa.

Dey Azrail: – Nevbet tutıp men kelgen soñ almağa,
Aynecilik işçikleriñ çul tutmaz iç qalmağa.

Qayda olsañ qurtulmazsıñ, uzun benim qılıçım.
Turğan yerden iş bitirem, sanki dersıñ qıgılıçım.

Sen bilesiñ, bir sözni men eki kere aytmayman,
İşimde de kerı dönip, yarı yoldan qantmayman.

İnsanlığın için saña bol ayatnı kösterdim,
Tabip etip, memlekette itibarın köterdim.

Böyle etip yaşın endi tamam yüzge yetkende,
El-ayağın zayıflaşıp, belden taqat ketkende,

Nege kerek edi saña meni aldav niyeti,
İnsansıñ sen, bilmek kerek ölümniñ de qıymetin.

Ömür bitse, mümkün degil başqasınen deñişmek,
Bugün saña, yarın oña benim ile körüşmek.

Raat yuqla, ömüriniñni namus ile keçirdiñ,
Çoq hastanı devaladıñ, ilâc-melem içirdiñ.

İnsan degen bu dünyada elâl emek etmeli,
Seniñ kibi, ğayret ile maqsadına yetmeli.

Bu dünyada iz qaldırma eyilikli işinen,
Halq ebediy savlıqlaşmay böyle bir mert kişinen.

Demek, seniñ adıñ da şay – ebediyen yaşaycaq,
İç ökünme, ömüriniñ bir efsanege oşaycaq.

Peşmanlığın yoq dünyada, sen borcuñnı ödediñ,
Kimni körseñ, özün kibi adaletli ol dediñ.

Şunıñ için böyle zatlar halq añında qalalar,
Öz işinen, küreşinen yigit namın alalar.

Bu sözlernen soñki kere hatiriñni tapayım,
Bağışla sen, men de endi öz işimni yapayım...